

Живојин Ракочевић: Отворене ране на гробљу у Приштини

За задушнице се овде окупљају православни Срби. Исправљају, колико могу, оно што је порушено и сваки пут затичу нова скрнављења „Овде лежи п. наредник Велизар П. Цвејић матурант из Пожаревца умро 16/II 1915. год. у Приштини”, пише на белом крсту, на којем су те несрећне ратне године урезани и зраци сунца.

Искривљен је иза малог старог зида, окужен крстовима који су готово потонули у земљу. До њега је војник Лазаревић, па неко коме спомен „подиже брат Богдан”. Затрпавају их лишће и земља, покрива трава. На метар или два од њих, сада се, истакнут у центру спомен-обележја, налази бели споменик аустроугарском (немачком) војнику и на њему, између осталог, јасно пише „Антон Досер батерија брдских топова”, као и да је овај свет напустио кад и његови ондашњи непријатељи, у новембру 1915. године. Овог кишног новембра изгледа као да су ратни противници Велизар и Антон заменили места. Антон, добровољац, у центру је великог меморијала, а наспрам њега је бели венац с немачком и француском заставом. Злосрећни српски матурант Велизар не може се видети, а да би се до његовог обележја стигло мора се проћи кроз девастирано српско гробље.

Међутим, једна друга замена тешко је погодила емоције, породице и сећање овог простора. Чије је то гробље, ко је на њему сахрањен, шта је још замењено и зашто је дошло до последње замене која је узбунила јавност? Споменици Велизару, Лазаревићу и осталим Србима били су наслоњени на зид – заправо на велику заједничку гробницу. Били су иза беле табле на којој

је писало: „Овде леже посмртни остаци српских војника палих у ратовима 1912-18”, а поред ње је стајала друга, с текстом на српском и француском језику: „Вечна захвалност француским ратницима палим 1918”. Овог тмурног новембра спомен-плоче су помешане: српска је склоњена са стана и више није у центру – тамо је добровољац Досер; француска је остала – дописан је текст на албанском; додата је нова „Француским војницима палим на Косову”, на три језика, на српском – латиницом.

Тако је и на гробљу настала нова реалност. Недавно, за Дан примирја, 11. новембра, француски и немачки амбасадори у Приштини, Оливије Геро и Јерн Роде, положили су венац. Рекли су да је то традиција и поручили: „Научили смо да је помирење увек могуће!”. У свет је отишла нова промењена слика и одмах се поставило питање: Чије је ово гробље?

Српско православно гробље у Приштини настало је одмах након ослобођења овог града 1912. године, јер на старом градском гробљу код Цркве Светог Николе више није било места. Старо гробље одржало се до погрома 17. марта 2004. године, кад је у највећој могућој мери порушено и готово затрто. Ново градско гробље тада се налазило даље од града и од 1912. до 1915. године, у ратним годинама, на њему се уз цивиле сахрањују и војници.

Кад је 1915. године у Приштини био Десети кадровски пук састављен од младих људи, захватила га је епидемија пегавог тифуса, па се процењује да је помрло више стотина војника. Епидемија је харала и на околним фронтима, па су многи рањени и болесни донесени са фронта и умирали у приштинској болници, која је имала око 3.500 кревета. Историчар Марко Марковић, директор Архива Косова и Метохије, пише да су у болници умрла и два млада лекара, Приштевца, који су Медицински факултет завршили у Цариграду и вратили се у свој ослобођени град. Доктори Живко Костић и Петар Јовановић преминули су у року од три месеца. Лист „Српски југ” јавио је о смрти Петра Јовановића да је „Приштина изгубила једног од најбољих лекара, који је без разлике на сталеж радо и неуморно притрчао у помоћ сваком”. Након повлачења српске војске преко Албаније настављају се лоше прилике и сахрањивање великог броја рањених и заражених. У Југославији је до НАТО бомбардовања ово гробље постало једно од највећих на Косову и Метохији.

Градско становништво никада није заборавило жртве Великог рата, од којих је велики број био са овог подручја, али и из Чачка и околине.

„Према подацима које смо прикупили поводом овог случаја, види се да су из

чачанског краја у Приштини или око ње умрла и страдала 145 војника. За многе знамо колико су имали година, ко су им родитељи”, каже за „Политику” Лела Павловић, директорка Међуопштинског историјског архива Чачка.

На српском православном гробљу сахрањују се истакнути свештеници, добротвори, професори, лекари, политички функционери, музичари и оно постаје слика великог урбаног центра и његовог развоја. Изнад заједничке гробнице жртвама Првог светског рата Трајко Димитријевић је 1984. године подигао спомен-обележје. Иза њега су се на косини велике травнате хумке налазили крстови страдалника.

Вест о радовима и променама на меморијалу жртвама Великог рата скоро је и у етапама долазила до наше јавности. У НАТО бомбардовању 1999. године српско гробље је погођено са две бомбе велике разорне моћи, од чијих су експлозија нестале десетине споменика. Остала су два огромна кратера, у које су две деценије током акција чишћења бацани шибље и дрвеће. И ове јесени у рупу је убачено грање.

Деценију после рата гробље у Приштини је једно од три места где се за задушнице окупљају православни Срби. Исправљају, колико могу, оно што је порушено и сваки пут затичу нова скрнављења и разарања. На једном делу, испод спомен-обележја Великог рату, сахрањују се најчешће безимени и под нејасним околностима преминули Срби. У једном периоду 2012. године тешке грађевинске машине и огромне количине земље затрпале су ограду у делу гробља где су сахрањивани Јевреји, па су, на интервенцију амбасаде Израела из Београда, радови престали. Јеврејска парцела чисти се од дрвећа и корова уз невеште поправке и покушаје заштите лепих споменика на којима се разазнају имена приштинских Јевреја, рецимо – Аврам Калдерон.

Сваки извештај за задушнице с овог гробља садржи информацију о новим рушењима и девастирањима. Проф. др Митра Рељић деценијама покушава да напише, проучи, систематизује и сагледа размере уништавања. Увек би почињала од старе капеле, тешко оштећене НАТО пројектилом. Поред ње, избачен из кратера бомбе, стајао је споменик просветном добротвору Живку Трајковићу. Спомен-обележје жртвама Великог рата нико није дирао. Песникиња Даринка Јеврић увек је доносила две јабуке и стављала их на две плоче, а онда се 2015. или 2016. године на меморијалу појавила мала плоча с уписаним једнакокравим крстом и именом Антон Досер. Нико не зна ко га је поставио, нико није ни питан ни консултован. Наредне, 2017. године испред спомен-обележја појавили су се немачки и француски амбасадори Кристијан

Хелд и Дидије Шабер. Одржали су емотивне говоре о жртвама и помирењу Немаца и Француза, о солидарности и чињеници да Француска и Немачка никад више неће ући у сукоб. „Ово је пример који две недавно одвојене државе, Србија и Косово, морају преузети и морају уложити напоре да постигну пуно помирење као две суседне државе, потпуно суверене, спремне за заједнички рад у изградњи заједничке будућности”, изјавио је Шабер. Србе нико није поменуо. Једино је подељено саопштење на албанизованом српском језику. Историјске паралеле биле су потпуно бесмислене, јер велике европске силе Француска и Немачка нису се одвајале једна од друге. Албанци, они који су учествовали у светским ратовима, били су на пораженој страни, а гробље српских жртава остало је позорница апсурда за ново читање историје овог простора.

Од тог дана на хумци српских жртава у различитим етапама изводе се радови: прво мала ограда, јарбол, камени обелиск с плочом француским војницима, велики зид у облику квадрата од беле фасадне цигле напуњен песком и нова црна плоча пострадалим Французима у мисији Кфора и, на крају, спомен-обележје српским жртвама померено је неколико метара са стране. Осам грובה француских војника страдалих 1918. у ослобађању овог простора налазило се на старом српском гробљу у Ђаковици. Срушили су их и однели албански екстремисти 1999. године, у доба када је шеф Унмика био Француз Бернард Кушнер. Нико није питао зашто је то урађено, као што нико никада за ове радове у Приштини није питао Србе, Српску православну цркву, није нашао за сходно да пита родбину петнаестак преосталих Приштеваца да ли је сагласна да се ту нешто ради. Изгледа као да се све дешава на некрополи једног давно несталог народа. Међутим, реч је о потпуно другачијој слици: жртве Великог рата имају своје потомке, постоје удружења за заштиту тековина и чувања сећања на њих, постоје људи који су спремни да покрену тужбу против дипломата које годинама, без дозволе, без икакве сагласности, скрнавe меморијал, фалсификују чињенице и унижавају тековине Великог рата, као што су унижени крстови српских војника и цивила с оне стране зида на меморијалу. Нова реалност није поштедела чак ни гробље у Приштини, јер је оно један од последњих сведока града из којег је истерано 50.000 Срба, Рома, Горанаца, Јевреја, Турака и Албанаца. На овом гробљу још се могу видети њихове ране.

mitropolija.com